

Een vreemd gevoel van thuiskomen

Iedere vier jaar voel ik een gek soort gevoel van heimwee. Het gevoel dat ik even terug moet naar daar waar ik ter aarde ben gekomen. Ik wil dan naar het land van mijn ouders. Het lijkt haast of mijn batterij op is en ik weer even een connectie moet maken met Marokko. Ik stel me dan ook voor dat ik met mijn vingers contact maak met het rode zand. Dat ik 's avonds, met een hoopje zonnepitten in de hand en de krekels op de achtergrond, geniet van de warme zomermaanden.

Door mijn kleding, houding en praten, ben ik in Marokko herkenbaar als buitenlander. Een Europeaan die eens in de paar jaar het land bezoekt. Wanneer ik op straat uitgebreid met mijn gezin in het Nederlands ratel is er niemand die me misprijzend aankijkt, of me een standje geeft. De bewoners daar zijn gewend dat ze de hele zomer Nederlands, Frans en Spaans om hun oren krijgen. Op één tante na. Die nam me apart en zei, 'Je moet je kinderen berbers leren praten, straks zijn ze vervreemd van hun moederland'. Ergens heeft ze gelijk, vind ik. Het is toch een stukje van mij en ik wil mijn kinderen leren dat zij daar heel trots op mogen zijn. Mijn oudste van zes kwam steeds naar me toe om de vertaling van woordjes te vragen. Ze wil graag de taal van haar moeder leren en dat geeft me een warm gevoel van binnen.

Ik woon, leef en bouw alles wat ik heb op in Nederland. Mijn toekomst en verleden liggen in de Lage Landen en niet in de woeste bergen rond mijn geboortedorp. En toch; toen ik dit jaar in Marokko was, voelde ik een vreemd soort van thuiskomen. Alsof ik de vertrouwde geur van mijn ouders opsnoof en hun armen om me heen voelde.

Ik moet toegeven dat mijn Hollandse feministische waarden het in Marokko erg moeilijk hadden.

Ik werd geconfronteerd met vastgeroeste rolmodellen en de enorme verschillen tussen rijk en arm deden me pijn. Maar de rust en de pracht in het land waren als een warme deken om me heen. De kamer waar ik ben geboren staat er nog. En misschien is het dan toch wel zo. Dat daar waar je wieg heeft gestaan, een stukje van jou achterblijft. Je eerste wortels krijgen daar hun voeding. Hoe kort dat ook is geweest.

Halima Özen

'Een beetje respect en fatsoen graag!'

Essay over onze omgang met dieren

Historicus Yuval Noah Harari, bekend van de boeken 'Sapiens' en 'Homo Deus', noemt de moderne veeteelt een van de grootste misdaden in de menselijke geschiedenis. Ook dit jaar konden we ons niet onttrekken aan de uitwassen van deze industrie, zoals het fipronil-schandaal, stalbranden en slachthuistaferelen. Unaniem wordt met afschuw gereageerd op dergelijke gebeurtenissen. Dit vormt een schril contrast met de onverzettelijkheid van de vee-industrie om zich radicaal te hervormen, maar ook met het goedkope vlees dat gemiddeld 4,8 dagen per week wordt verorberd.

Nadine Huiskes

Het is niet makkelijk om je aan de indruk te onttrekken dat een veganistische levensstijl de enige diervriendelijke optie is. Maar er is nog een manier om hier tegenaan te kijken. Juist omdat de vee-industrie zo'n enorme wissel trekt op zowel de dieren als onze aarde, is elke bijdrage van belang. Naast minder vlees eten wenden steeds meer mensen zich tot biologische varianten van dierlijke producten. Hoewel de omzet van biologische producten al jaren stijgt, bevindt nog steeds ruim 95 procent van alle landbouwdieren zich in de reguliere vee-industrie.

Het biologische alternatief

Voor het biologisch houden van dieren gelden Europese richtlijnen, bijvoorbeeld op het gebied van ruimte per dier, biologische voeding en het gebruik van antibiotica. Toch worden binnen de biologische tak niet alle bezwaren ondervangen. Zo zijn er geen regels over hoe lang een kalfje bij de moeder blijft; worden biologische koeien geslacht wanneer ze niet meer winstgevend zijn (net als de koeien uit de intensieve melkveehouderij zo rond hun zesde levensjaar, terwijl een koe 15 tot 25 jaar kan worden); en gelden geen extra regels voor het transport. Ook blijft het probleem van manne-

lijke 'bijproducten' bestaan. Stiertjes worden opgefokt als kalfsvlees, terwijl haantjes vaak binnen een dag worden vergast of versnipperd omdat ze geen eieren leggen en veel minder snel op slachtgewicht komen dan (vlees) hennen. Momenteel loopt het project 'Gender screening in Ovo', dat wordt gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken. Hierbij wordt in een vroeg stadium het geslacht van broeders bepaald, waarna alleen de vrouwelijke eieren verder worden uitbroeid ten behoeve van de productie van leghennen. De verwachting is dat het systeem begin 2018 op de markt zal worden gebracht.

Pijn en bewustzijn

In ons land worden dagelijks één miljoen dieren geslacht, waarbij veel misgaat. Zo blijkt de goedkope maar pijnlijke CO₂-verdooving bij varkens soms pas na een halve minuut of langer tot bewusteloosheid te leiden. De Tweede Kamer heeft in 2015 besloten dat deze methode verboden moet worden, maar het is nog niet duidelijk wanneer dit gaat gebeuren. Vissen worden doorgaans onverdoofd geslacht. Er is veel discussie over de vraag of vissen wel of geen pijn ervaren en het wetenschappelijk onderzoek hiernaar staat zeker niet stil. Alle gewervelde dieren, dus ook vissen, hebben in hun brein structuren die veel overeenkomsten vertonen met de gebieden verantwoordelijk

voor het bewustzijn bij de mens: de cerebrale cortex. Sommige wetenschappers betwijfelen echter of vissen een vergelijkbare ervaring van pijn hebben, omdat zij in tegenstelling tot vogels, zoogdieren en mensen niet over een neocortex beschikken, waarin bewustzijn wordt ervaren. Desalniettemin vertonen diverse vissen, octopussen en tienpotigen zoals kreeften intelligent gedrag, wat zou wijzen op een zekere mate van bewustzijn. In zijn boek 'Zijn we slim genoeg om te weten hoe slim dieren zijn?' benadrukt bioloog Frans de Waal dat vrijwel elke week een nieuwe ontdekking het licht ziet over geavanceerde cognitie bij dieren.

Dierethiek

Het nadenken over dieren als wezens met gevoelservaringen, intelligentie en bewustzijn staat niet alleen centraal binnen de wetenschap, maar ook binnen de dierethiek. Veel ethici hanteren een benadering waarbij geen onderscheid wordt gemaakt tussen diersoorten, waaronder de mens. Zo is de utilitaristische dierethiek van grondlegger Peter Singer gericht op het grootste geluk voor het grootste aantal. Hij gaat daarbij uit van een gelijke afweging van belangen: het rekening houden met de belangen (of behoeften) van levende wezens. Deze variëren weliswaar tussen mensen en overige dieren, maar het minimaliseren van pijn en lijden is volgens Sin-

ger een van de belangrijkste belangen van alle dieren. Voor hem dan ook reden om geen vlees te eten. De deontologische dierenrechtenethiek van bijvoorbeeld Tom Regan haakt in op de leer van Immanuel Kant, maar wijkt daar op belangrijke punten ook van af. Zo maakte Kant wel onderscheid tussen mens en andere dieren en stelde hij dat dieren geen rechten en plichten hebben. De deontologische dierenrechtenethiek stelt juist dat dieren intrinsieke waarde hebben en een 'doel in zichzelf' zijn, omdat ze net als mensen autonome behoeften hebben en hun eigen welzijn en voortbestaan nastreven. Het is daarom noodzakelijk om dieren rechten toe te kennen, net zoals we dat doen bij mensen die (nog) geen plichten hebben, zoals baby's en gehandicapte mensen. In tegenstelling tot de visie van Kant, vallen de wezens die rechten krijgen dus niet samen met de wezens die (ook) plichten hebben.

Balans herstellen

Een belangrijke terugkerende vraag in de dierethiek is wat we nu precies weten over de beleving en cognitie van dieren. We kunnen immers geen gesprek met ze voeren, wat betekent dat we gedrag moeten interpreteren. Hier vallen we gemakkelijk in de valkuil die antropomorfisme heet: het toedichten van menselijke emoties aan dieren. Toch zijn er wel degelijk belangrijke

overeenkomsten tussen mensen en andere dieren, ook op emotioneel vlak. Zo hebben sommige soorten een zelf-herkennend vermogen (varkens) of vertonen herkenbare tekenen van rouw (koeien). Ook hebben sommige dieren tijdsbesef en gedragen ze zich empathisch, ook naar andere soorten toe.

Innerlijke wereld

Zelfs als een compleet beeld van de innerlijke wereld van dieren nog ontbreekt, zijn er legio wetenschappelijke studies over het natuurlijke gedrag van dieren – bijvoorbeeld als het gaat om territorium, zoogtijd en paringsgewoonten - die te denken geven. Deze behoeften (ernstig) beknotten kan op zichzelf als moreel verwerpelijk worden gezien. Juist wij – de mens – zijn gezegend met een ethisch kader en een geweten, waarmee we de wereld een betere plek kunnen maken. Belangrijk vertrekpunt daarbij is beseffen dat wat bij wet toegestaan is, zeker niet automatisch ethisch verantwoord is. Ieder individu speelt een belangrijke rol in het dichten van de kloof tussen enerzijds de extreme antropomorfisering van (huis)dieren en anderzijds de complete vercommercialisering van dieren als productiefactoren. Of zoals bioloog Jelle Reumer het omschrijft: 'een beetje respect en fatsoen graag!'

Nadine Huiskes is redacteur van De Linker Wang

Foto: Pixabay.

'Wat weten we nu precies over de beleving en cognitie van dieren?'